

Dorđe Milanović

A MUNKÁSOSZTÁLY ÉS A PARASZTSÁG SZÖVETSÉGÉNEK KIALAKÍTÁSA VAJDASÁGBAN 1929 ÉS 1941 KÖZÖTT

A forradalmi demokratikus tömegmozgalom fejlődése

A témával kapcsolatos kutatásaim egyelőre csak azt teszik lehetővé, hogy rámutassak a vajdasági munkásság és parasztság szövetsége kialakításának az 1929. január 6-án bevezetett diktatúra és a burzsoá Jugoszlávia 1941. évi széthullása közötti legfontosabb tényeire.

I.

Az első világháború után sok európai országban: Olaszországban, Magyarországon, Romániában, Lengyelországban, Bulgáriában, Görögországban, Jugoszláviában, Németországban, Spanyolországban és másutt burzsoá diktatúra alakult, amely megváltoztatta az osztályharc körülményeit. Európa és a világ egyre erősödő forradalmi demokratikus mozgalmi ellen jöttek létre ezek a burzsoá diktatúrák, elsősorban azért, hogy a Nagy Októberi Szocialista Forradalom és a III. Kommunista Internacionálé hatását ellensúlyozzák. Ekkor a tőke és a burzsoá államhatalom sokkal inkább mellőzi az osztályharc polgári demokratikus elveit és intézményeit, mint az előző periódusban. Ez a jelenség változást idézett elő az osztályharcban, a kommunista mozgalom stratégiájában és taktikájában.

A burzsoá reakció előretörésének hatását az első világháború után nemcsak a munkásosztály és a munkásmozgalom kommunista szárnya érezte. Veszélybe került a polgári demokrácia is, amelyben a munkásmozgalom politikai jogokra tett szert, és felkészült a további harcra. Ilyen körülmények között szükség volt arra, hogy az egész munkásosztály és élcsapata, a Jugoszláv Kommunista Párt szembeálljon a reakció módszerével és mozgalmával a polgári demokrácia és az osztályharc vívmányainak megőrzéséért, a szocializmusért és a proletárdiktatúráért folyó harc jegyében.

Azonban nem lehetett mindenhol azonos körülmények között harcolni a polgári demokráciáért és a harcot átalakítani szocialista forradalommá. A történelmi viszonyok folytán e harc sikerének legfontosabb feltétele a munkásosztály szervezett és aktív része, valamint a kisparaszti réteg demokratikus szemléletű aktív része közti szövetség kialakítása volt, különösen a túlnyomórészt kispolgári, illetve paraszttársadalmakban, ahol nem fejeződött be a polgári demokratikus forradalom. Ez volt a helyzet a burzsoá Jugoszláviában is.

Hogy a burzsoá államhatalom egyre nyíltabban alkalmaz erőszakot az osztályharcban, annak erősödő veszélyére Lenin sokszor felhívta a figyelmet, amikor az első világháborúban bekövetkezett, a nemzetközi munkásmozgalmon belüli nagy szakadásról, valamint a szovjethatalom Oroszországban történt bevezetéséről és a III. Kommunista Internacionálé megalakításáról írt. Az osztályharc nemzetközi tapasztalataira és az orosz forradaloméra támaszkodva Lenin ésszerűen és látnoki módon kidolgozta a proletariátus egységfrontjának meg a parasztsággal kötendő szövetségének taktikáját, figyelembe véve a szakadás következményeit. Szükség volt erre a proletár osztályharc további sikere érdekében, mivel tudta, hogy a szervezeti megosztás, a nézetkülönbség és a két eltérő eszmei-politikai folyamat kizárólagossága a munkásmozgalomban nem növeli a munkásosztály erejét. Hangsúlyozza, hogy a kommunista mozgalomnak kötelessége állandóan keresni és gyakorlatban alkalmazni a munkásmozgalom közös, egységes harci módszerét, a társadalom összes elnyomott és kizsákmányolt rétegének akcióegysége érdekében. A proletár osztályharc új stratégiai és taktikai irányelveit tulajdonképpen erős forradalmi demokratikus mozgalom érdekében összpontosítja. A mozgalom tehát szükségszerű kifejezője a munkásosztály és a parasztság akcióegységének, amely a tőke és a burzsoá reakció, a szocialista internacionálé kispolgári ideológiája és a kommunista mozgalmon belüli kispolgári „baloldaliság” ellen jött létre. A fiatal, kommunista pártoknak — amelyek a szervezett proletariátusnak csak egy részét tömörítették soraikba — tulajdonképpen egységes stratégiai feladatot adott: nyerjék meg a munkásosztály és a dolgozó tömegek nagy részét a proletárforradalomnak, illetve megfontoltan hassanak az osztályharcos erők fejlődésére, és ragadják magukhoz a vezető szerepet az osztályharcban. Halála után ezt a stratégiát nem alkalmazták, s csak 1935-ben elevenítették fel a Kommunista Internacionálé VII. kongresszusán az antifasiszta népfront politikájaként.

A feladat nagyon nehéz volt. A kommunista, illetve a forradalmi munkásmozgalom ellen nemcsak a burzsoá államhatalom lépett fel, hanem a szociáldemokrata párt is, ezzel hol ösztönösen, hol tudatosan csatlakozva a burzsoáziához.

Lenin stratégiai és taktikai tétele lehetővé teszi, hogy betekintsünk a két háború közti osztályharc bonyolult fejlődésébe. Megmutatkozik ez az antifasiszta népfront megalakulásában is. A népfront ugyanis az adott kor egységes forradalmi demokratikus folyamatának, a polgári demok-

ratikus forradalom befejezésének és a szocialista forradalom fejlődésének kifejezője volt.

A munkásosztály és a parasztság szövetségét meg akcióegységét taglalva Lenin összekapcsolta a szovjethatalom megerősödését és a szocializmus építéséhez szükséges feltételek kialakítását az elmaradott és romokban heverő Szovjetországra a kapitalista országok kizsákmányolt rétegeinek és munkásosztálya nagy részének a kommunizmus számára való megnyerésével, valamint a gyarmatok és a függő országok nemzeti felszabadító mozgalmának megerősödésével.

A nagybirtokosokból és a nagyburzsoáziából álló kizsákmányoló osztály mellett szinte minden kapitalista országban megvan a kistermelők és kisparasztok osztálya is. Lenin hangsúlyozza, hogy a kistermelők és a kisparasztok ellen nem lehet úgy fellépni, mint a nagyburzsoázia és a nagybirtokos réteg ellen, vagyis kisajátítással. Az előző két réteg tömegével ugyanis összekeveredik a munkásosztály kispolgári része. „Ha a világforradalmat egységes folyamatnak tekintjük, az Oroszországban most kezdődő korszaknak az a jelentősége, hogy gyakorlatban tisztázza a proletariátusnak és Oroszország utolsó tőkés osztályának viszonyát . . . Nemzetközi szempontból nagy haladást jelent, hogy mi igyekszünk meghatározni az államhatalmat kezében tartó proletariátusnak az utolsó tőkés osztállyal, a kapitalizmus lényegével, a kisparasztokkal és a kistermelőkkel szemben való viszonyát . . . Hiszem, hogy sikeresen megoldjuk ezeket a kérdéseket. Mindenesetre kísérletünk hasznos lesz a jövő proletárforradalmi számára; jobban felkészülhetnek ennek a kérdésnek a megoldására.” Lenin szerint arról van szó, hogy adott körülmények között hogyan lehet lebonyolítani a cserét az élelmiszertermelők, akik nagy többségükben egyéni gazdák (a kooperációs folyamat alig hogy megkezdődött) és az állami tulajdonba vett ipar között, hogy mindkét oldalon felújítsák és fejlesszék a termelést. Illetve arról, hogyan lehet új módszerekkel felújítani a termelést, megszervezni a termékek elosztását és a termékcserét a falu és a város között. Az erőviszony attól függ, hogy a szovjethatalomnak hogyan sikerül megoldania ezt a feladatot, elsősorban az orosz, de más viszonyok között is.

Lenin stratégiai és taktikai tétele azon a felismerésen alapszik, hogy a forradalmi hullám után — amelyben a forradalmi erők elváltak a II. Internacionálé kispolgári ideológiájától, és egyensúlyi állapotot alakítottak ki az osztályharcos erők között, megalakítva az első proletárállamot, amelyet kapitalista országok vesznek körül — következik a „békés” fejlődés, amikor a kommunista mozgalom figyelmének homlokterében az egyensúly megőrzése és a szocialista forradalom érdekében történő megváltoztatása lesz. Az októberi forradalom győzelme után a világpolitikai események elkerülhetetlenül egy központi kérdés köré csoportosulnak: a nemzetközi burzsoáziának a Szovjetországi Köztársaság elleni harc köré, amely mögött felsorakoztak a kommunista mozgalmak és a gyarmatok nemzeti felszabadító mozgalmai. Lenin előre látta, hogy a „békés” fej-

lődésben az imperializmus ellentmondásai még inkább kiéleződnek, és elkerülhetetlenek az új, imperialista célú háborúk. Az osztályharc „békés” időszakában született negatív irányzatok szerinte azt jelentik, hogy a polgári erők a mindennapi gyakorlatban szükségszerűen kimerülnek a nemzeti ellentétek és összetűzések kiéleződése folytán, ez pedig oda vezet, hogy a burzsoázia nem tud, a proletariátus pedig nem akar a régi módon élni. Éppen ezért a nemzetközi kommunista mozgalomra hárul a feladat, hogy összefogja a munkásosztályt, a parasztságot és valamennyi kizsákmányolt meg függőségben élő forradalmi demokratikus erőt egységes forradalmi demokratikus mozgalommá a burzsoá reakció elleni harcban.

II.

A forradalmi demokratikus egységfrontért folyó harcot a Jugoszláv Kommunista Párt a Kommunista Internacionálé IV. kongresszusa után kezdte meg, amikor lélegzethez jutott az illegalitás körülményei között, amelybe felkészületlenül és kíméletlenül belekényszerült. Az egységes forradalmi demokratikus mozgalom megszervezése összetett feladat volt az új állam kiegyensúlyozatlan körülményei között és a kispolgári közegben, amelyben a parasztság volt túlsúlyban. Ezt a feladatot a Jugoszláv Kommunista Párt fokozatosan oldotta meg, s — azt hisszük — az Egységes Népfelszabadító Frontnak, a népfelszabadító harc és népi forradalom politikai szervének megalakításával meghaladta. Ezzel a „lépéssel” minőségileg új helyzet alakult ki a jugoszláviai és nemzetközi osztályharcban. A vezető szerepet a Jugoszláv Kommunista Párt ragadta magához. Ezzel lényegében befejeződött Jugoszláviában az osztályharc „békés” fejlődése és az új forradalmi hullámmal megkezdődött az osztályharcos erők fejlődésében a mennyiség átcsapása minőségbe.

A tőke és a munka közti ellentét a cári Oroszországban és a burzsoá Jugoszláviában is mély nemzeti ellentétben jutott kifejezésre. Mindkét ország forradalmának olyan feladatokat kellett teljesítenie, amelyeket a polgári demokratikus forradalomnak kellett volna megoldania. A szovjethatalom létrejötté előtt Lenin több ízben hangsúlyozta, hogy az agrár- és nemzeti kérdés az orosz forradalom alapkérdése, mivel egyben az orosz kispolgárság létkérdése is. Ez ismétlődött meg a burzsoá Jugoszláviában is a jugoszláv forradalom fejlődésekor. A JKP agrár- és nemzeti politikája magához vonzotta az összes fontosabb proletár és kispolgári erőt, és lehetővé tette a jugoszláv proletariátusnak, hogy szövetséget kössön a kispolgársággal, elsősorban a parasztsággal.

A Jugoszláv Szocialista (kommunista) Munkáspárt megalakítása 1919 áprilisában csak a felületes szemlélőnek tűnt a munkásmozgalom sokféle ereje egységes harcosszervezetté való egyesítésének. Az egyesülési kongresszus után rögtön elhatárolódtak eszmei-politikai és szervezeti szempontból azok az erők, amelyek nem a forradalmi álláspontot képviselték.

A kongresszus azonban egyben a forradalmi erők egységéért folyó igazi harc kezdetét is jelentette a jugoszláviai és vajdasági munkásmozgalomban.

1919-ben a vajdasági forradalmi erők jelentős része a budapesti szakszervezeti és pártközpontokhoz kötődött. Csak 1920-ban zárkóztak fel a JKP és a forradalmi szakszervezetek mögé. Fordulópontot jelent fejlődésükben a JSZ(k)MP vajdasági szervezeteinek 1920. januárjában megtartott kongresszusa. A vajdasági forradalmi erők akkor gyűltek össze, amikor a szociáldemokraták kiváltak a JSZ(k)MP-ból, amikor megbukott a Magyar Tanácsköztársaság, amikor bírósági perek folytak Pelagió követői ellen, akik a JSZ(k)MP legharcosabb rétegébe tartoztak, amikor az utolsó lehetősége is megszűnt annak, hogy fegyveres forradalommal döntsek meg a burzsoázia hatalmát. Az osztályharcnak új szakasza kezdődött, amelyben a JSZ(k)MP, illetve a JKP szervezeteinek az illegálitás körülményei között kellett felkészülnie a forradalomra, hogy az újonnan alakult és ideiglenesen megerősödött burzsoá Jugoszláviában ők legyenek az élcsapat a forradalmi mozgalomban.

Az illegálitásba kényszerült JKP-ban megerősödött az eszmei-politikai harc, azért, hogy a párt minél helyesebb álláspontot foglaljon el az agrár-, nemzeti-, paraszt- és szakszervezeti kérdéssel, valamint a társadalomnak, a proletariátusnak és a munkásmozgalomnak szervezeti és egyéb kulcskérdéseivel kapcsolatban. A fentiekről 1924-ben szavaztak a Jugoszláv Független Munkáspártban, ugyanis itt fejtett ki legális politikai tevékenységet a Jugoszláv Kommunista Párt. A munkáspárt vajdasági alapszervezetei támogatták a JKP forradalmi politikáját, amelyet a párt 1924 elején megtartott fontos, harmadik értekezletén fogadtak el. A tagság állást foglalt valamennyi nemzet önrendelkezési és elszakadási joga mellett. E helyes álláspont, Sztálin intervenciójának és a Komintern 1925-ben megtartott V. kongresszusának határozatai alapján tervezték meg aztán a burzsoá Jugoszlávia megdöntésének politikáját. A tagság állást foglalt a földosztás mellett. Földet követelt a föld nélküli parasztoknak, tekintet nélkül nemzetiségükre. A pártnak az agrárkérdésben elfoglalt álláspontja kifejeződött az osztályharcos Független Szakszervezetek erősödésében, különösen a mezőgazdasági proletariátus szakszervezeti mozgósításában.

A JKP akcióegységet igyekezett létrehozni a Független Szakszervezetek meg a reformista szociáldemokrata szakszervezet között és egyesítésükre törekedett. Az akcióegység létrejöttének változatos formái voltak: közös május elseji ünnepséget, sztrájkot, tiltakozó és más gyűlést tartottak; szorgalmazták az együttműködést a munkáskamarákban és más intézményekben; közös művelődési, szórakoztató és sportrendezvényt szerveztek. Habár ezek a törekvések nem valósulhattak meg egykönnyen, nem voltak mentesek a hibáktól, mégis eredményesek voltak. A szociáldemokraták antikommunista politikája, meg a munkásosztály akcióegységre való törekvésének visszautasítása és akadályozása miatt a szociáldemok-

rata szakszervezetek egyre gyengültek, a Független Szakszervezetek viszont erősödtek.

A Jugoszláv Kommunista Pártban a frakcióharc azonban akadályozta a munkásmozgalom kommunista szárnyának erősödését az egész országban, tehát Vajdaságban is. A frakciók elvszerűtlen álláspontja a párt létét veszélyeztette. Az ellenük vívott harcból, a pártban kialakítandó proletárvezetésért folyó küzdelemből a vajdasági kommunisták is kivették részüket. 1928-ban egész sor körzeti és helyi pártszervezetben tartottak értekezletet, amelyen felolvasták és megvitatták a Kominternnek a JKP helyzetével foglalkozó Nyílt Levelét, és állást foglaltak a frakcióharc leküzdése mellett. Különösen fontos a Szabadkán megtartott tanácskozás, amely a JKP 1928. október 21-én megtartott tartományi értekezletével zárult. A frakcióellenes áramlat győzött, ami egyben a frakcióellenes harcban eredményesen kiépült pártszervezet eredménye is volt.

III.

A hatalmon levő nagyszerb burzsoázia mindent megtett, hogy elmélyítse a szakadékot a munkásmozgalomban, és hogy a mozgalom kommunista szárnyát megfojtja. A diktatúráig azonban a kommunista csoport Vajdaságban a nemzeti felszabadítási törekvések alapján bontakozott ki; első sorban a magyar proletariátus és különösképpen a mezőgazdasági munkásság osztályöntudatára és harciasságára támaszkodva. A kibontakozáshoz hozzájárult az agrár- és a nemzeti kérdéstről folytatott vita és álláspont. A január 6-i diktatúra egy pillanatra megállította ezt a folyamatot, mégis fordulópont volt az osztályharc, valamint a munkásosztály és a parasztság szövetségének kialakításában. A nagy gazdasági válság terheit a fejletlen és a külföldi tőkétől függő nemzetgazdaságról a munkásosztályra és a parasztságra hárította, s egyben nyíltan törekedett a munkásmozgalom kommunista szárnyának elfojtására. Betiltotta a Független Szakszervezeteket, a kiemelkedő szakszervezeti tagok és a kommunisták ellen pedig rendőrségi hajszt és bírósági eljárást indított. Egyben revízió alá vette a munkásvédelmi törvényhozást is, ami a nagy gazdasági válsággal együtt a végsőkig megnehezítette a munkásosztály gazdasági helyzetét. A diktatúra kegyetlenül üldözte a forradalmárokat, akik Vajdaságban javarészt a magyar proletariátusból kerültek ki. A munkásosztály gazdasági helyzete olyan rohamosan rosszabbodott, hogy ez is károsan hatott a nemzeti viszonyokra. Az uralkodó nagyszerb burzsoázia intézkedései csak kedveztek a széthúzásnak a burzsoá Jugoszláviában, különösen Vajdaságban. A nemzetközi politikai viszonyok a helyzet ilyen alakulását segítették.

A JKP vajdasági szervezeteiben a frakcióellenes harccal megkezdődött az eszmei-politikai rétegződés, s a január 6-i diktatúra nehéz körülményei között befejeződött. A szervezetben heves vita folyt az osztályharc

lehetőségeiről. Ekkor váltak meg a párttól azok, akik azt vallották, hogy az osztályharcot ki kell élezni. Ugyanakkor azonban a fegyveres felkelés támogatásának és a betiltott Független Szakszervezetek helyett illegális szakszervezetek alakításának téves politikáját követték. Bár a munkásosztály helyzete rosszabbodott és a nemzeti ellentétek is elmélyültek, még nem érték meg a feltételek a forradalom megindítására. Mivel a harcos erők voltak többségben, a kommunisták ideiglenesen elszigetelődtek a proletár- és kispolgári tömegektől, mindenekelelt a parasztságtól. Mivel a szociáldemokrata szakszervezetekkel nem fértek össze, a kommunisták nem éltek az alkalommal, hogy tevékenyen bekapcsolódjanak a munkásvédelmi törvények revíziója elleni akcióba, melyet a szociáldemokrata vezetőség inkább a tőke, mint a munkásosztály javára vezetett. A JKP álláspontja megmutatkozott szervezeti helyzetén is. 1929 és 1932 között a párt vajdasági szervezetei veszteséget szenvedtek.

A diktatúra és a nagy gazdasági válság következtében Jugoszláviában erős forradalmi demokratikus, illetve antifasiszta mozgalom fejlődött, és a munkásosztály meg a parasztság szövetségén alapult. Felölelte a kommunista mozgalmat és a munkásszakszervezeteket; a parasztság megmozdulásait; a demokratikus antifasiszta ifjúsági és a polgári demokratikus mozgalmat; a munkás-paraszt mozgalom kísérletét, mint amilyen például a földműves baloldalé volt. Ide tartozott bizonyos mértékben a vajdasági polgári önkormányzati mozgalom is.

A diktatúra és a válság körülményei között a JKP parasztbizottságok megalakításának jelszavát hangoztatta. Arra számított, hogy a parasztság fegyvert fog a diktatúra ellen. Azt a szerepet szánta neki, hogy erőszakkal hajtsa végre a földreformot. A JKP elképzelése nem valósult meg, habár a mezőgazdasági proletaritáus és a kisparasztság valóban érdekelt volt ebben a kérdésben. A kispolgári tömegek túlnyomó többsége, sőt a proletaritáus egy része is reménykedni kezdett — egy kis időre — a diktatúrában. A mély nemzeti ellentétek is akadályozták az egységes mozgalmat. Nem volt kezdeményező és vezető erő sem. A polgári pártok vezetősége meghátrált, a JKP viszont eszmei-politikai szempontból még nem volt érett a vezetésre, szervezeti felépítése sem volt jugoszláv jellegű. Az érdekelt társadalmi erők cselekvésképtelensége és a demokratikus átalakulás szükségyszerűsége között mutatkozó szemellátható ellentét hatott a társadalmi rétegekre. A JKP hozzákezdett álláspontjának felülvizsgálásához. Illegálisak maradjanak-e a Független Szakszervezetek, fegyveres ellenállásra ösztönözzön-e a rezsimmel szemben? A tömegeknek viszont megghiúsultak a diktatúrához fűződő reményei, és egyre inkább kifejezésre juttatták cselekvési készségüket. Fokozatosan kialakult a munkásosztály és a középrétegek közös megmozdulásának feltétele.

A parasztságban, illetve a kispolgárságban keresni a szövetségest Lenin szerint annyit jelent, mint kiterjeszteni az osztályharcot a falura is, illetve a kispolgári tömegeket bevonni az osztályharcba. Az osztályharc célja az állam és a társadalmi rendszer demokratizálása, gyökeres

agrárreform, a parasztdadósság és általában a nemzeti kérdés megoldása; s mindez elsősorban a burzsoá demokráciában, hogy a proletár és a szocialista demokrácia — a lehetőségek szerint — minél kevesebb társadalmi összetűzés árán megoldódjon.

Lenin szerint a kommunista mozgalom agrárpolitikája, illetve a parasztkérdésben elfoglalt álláspontja elsősorban a kommunista mozgalomnak a középréteghez tartozó parasztsággal való szembenállását jelenti. Ennek a rétegnek és részben a mezőgazdasági bérmunkásságnak munkájából ered az árufölösleg. A kisparasztokkal kialakított viszony is meghatározza a kommunista mozgalom agrárpolitikáját, a kisparaszt ugyanis földjén nem képes fölösleget termelni. Vajdaságban és Jugoszláviában e két parasztréteg rohamosan tönkrement. Az elszegényedés okai között meg kell említenünk az egyre mélyülő agrárválságot (a földbirtokok fölaprózottságát); a nagy gazdasági válságot, amely a mezőgazdasági termékek árát a lehető legalacsonyabbra nyomta le; valamint a diktatúra alatti és a későbbi kormányok káros gazdasági, s különösen mezőgazdasági politikáját. „Módszerei” közé tartoztak a túlzott adóterhek, és az adó kényszerrel történő behajtása; a megoldatlan parasztdadósság; az ipar érdekeinek megfelelő árolló; valamint a fasiszta Németország nyomásának engedve a német lakosság gazdasági erősödésének pénzügyi előmozdítása. Nemzeti szempontból a parasztság tönkremenése nem volt mindenhol egyforma. Vajdaságban a német parasztság kisebb mértékben szegényedett el, mint a magyar és szerb nemzetiségű. A középparasztság és más kispolgári rétegek, különösen a kisiparosok gyors rétegeződése és elszegényedése egyre közelebb sodorta az e rétegekhez tartozók egy részét a proletár ideológiához és a proletár mozgalomhoz. Sokan csatlakoztak azonban a reakciós burzsoá mozgalmakhoz is. A Jugoszláv Kommunista Párt figyelemmel kísérte a parasztságban és az egész kispolgári rétegben végbemenő rétegeződést, és lehetőséget talált a forradalmi agitációra és tettekre. Hangoztatta, hogy a parasztság megnyerése sorsdöntő az osztályharc kibontakozása szempontjából.

1932-től kezdődik az az idő, amikor a kommunisták élnek az új körülmények adta lehetőségekkel, hogy megkezdjék a vajdasági soknemzetiségű munkásosztály egységfrontjának, valamint a munkásosztály és a dolgozó parasztság harcoss forradalmi szövetségének megalakítását. Ezt az időt előzte meg a munkásosztály többségének a kommunista mozgalomba tömörítése; a munkásszervezetek osztályharcos aktivitásának elmélyítése, valamint a kommunista és munkásmozgalom vezető szerepének megszerzése a parasztságnak az agrárválság megszüntetéséért meg az elnyomott nemzetek és nemzetiségek nemzeti egyenjogúságáért folyó harcában. Ezzel befejeződött a munkásosztály egységfrontjának meg a munkás-paraszt szövetségnek a módszeres kiépítése. A mozgalom megcáfolta azt a téves felfogást is, hogy a munkásmozgalom kommunista szárnya csak a diktatúra előtti formájában újíthatja fel tevékenységét. A burzsoá Jugoszláviának szövetségi állammá való átalakulásáért vívott egységes harcban a

vajdasági kommunisták hamar a magukénak érezték az autonóm Vajdaságért eszmét. Vajdaságot történelmileg formálódott területnek tekintették, harcoltak helyének Jugoszláviában való demokratikus meghatározásáért, nemzeti kérdésének megoldásáért.

A JKP vajdasági szervezeteinek felújítása és a köztük teremtett kapcsolat a párt új, népfrempolitikájának eredménye volt 1932-től. Az új irányt a Komintern VII. kongresszusán és a JKP Központi Bizottságának 1935-ben, Splitben megtartott plénumán világosan megjelölték. A kommunisták megértették, hogy a munkásszakszervezetekben tevékenykedniük kell a munkásosztálynak a közvetlen gazdasági kizsákmányolás és a növekvő fasiszta veszély ellen kialakítandó egységfrontjáért. A munkásosztály akcióegysége a népfremp megalakításának alapjává és legfontosabb feltételévé vált. A fasiszta veszély hatására a párt felhagyott a burzsoá Jugoszlávia szétbomlasztásának és a szociáldemokraták elleni politikájával. A kommunisták osztályharcos tevékenységüket nemcsak a szociáldemokrata szakszervezetekben fejtették ki, hanem együttműködtek az ellenzéki politikai pártokkal is, amelyek a parasztságot és a többi középréteget tömörítették. A JKP ezekben a pártokban is munkálkodott.

A vajdasági szerződéstervezetek 1932 decemberétől a szerb Vajdaságért folyó harc végét jelölték. A polgári demokratikus mozgalom arra a következtetésre jutott, hogy Vajdaság nem lehet tovább csak szerb, hanem egyenjogú népek közössége. A vajdasági polgári mozgalom azonban nem volt képes arra, hogy megteremtse az egyenjogú népek Vajdaságát a burzsoá Jugoszláviában, az ország ugyanis az erősebb burzsoá hatalmak imperialista igényének és számításának tárgya lett. Jugoszlávia sorsa már nem a hazai burzsoázia akaratától függött. Az új Vajdaságért folyó harc ügyét viszonylag rövid időre a JKP vezette forradalmi munkásmozgalom vette át. A kommunista mozgalom már 1935 őszén megfogalmazta A VAJDASÁGIÁKNAK VAJDASÁGOT! jelszót, s attól kezdve kitartóan követte.

1933-tól kezdve a nemzetek középrétegei, s különösen a munkásság és a parasztság azt a nézetet vallotta, hogy meg kell döteni a nagyszerb burzsoázia hatalmát. E nézet táplálta az akciókészséget, amely habár demokratikus irányvételű volt, nem volt mentes a reakciós tendenciától sem. A kommunista mozgalom a munkásosztály egységfrontjának és az antifasiszta népfrempnek a megalakításával kijelölte az akciókészség valódi történelmi értelmét: hogy a reakciót az ország demokratikus átalakítása érdekében kell hatalmától megfosztani, az új államban ugyanis a munkásmozgalom egységesebben és szabadabban fejthette ki tevékenységét a kapitalista társadalmi berendezés megszüntetése és a szocialista társadalmi rend kiépítése végett.

A parasztság jelentős része a polgári ellenzéki pártokhoz és mozgalmakhoz csatlakozott, s kész volt harcolni a centralista államberendezés megszüntetéséért, a föderatív államberendezésért, valamint a többi általános, demokratikus követelés megvalósításáért. A föderatív Jugoszláviá-

ban Vajdaság is autonómiát követelt magának. Az agrárválság, a diktatúra és a nagy gazdasági válság, valamint a faszizmus veszélye erős demokratikus paraszt- és kispolgári mozgalmat váltott ki. A hagyomány és a körülmények folytán a mozgalom élére a kispolgári demokrácia politikai ereje került. 1933—1934-ben a Szocialista Párt felújításáért folytatott kampány idején a szociáldemokraták lettek a mozgalom vezetői, utánuk pedig — 1935—1936-ban — a vajdasági mozgalom. A két vezetőség alaposan és meggyőzően kifejtette a kispolgári rétegek előtt, hogy a fasiszta reakció formájában politikailag megtestesült kapitalizmus az igazi ellenségük, s hogy az államközösség és a kispolgári nemzetgazdaság fennmaradása érdekében elkerülhetetlen az ellene való harc a demokratikusabb államberendezésért. A kispolgári demokrácia politikai vezetése azonban nem tartotta magát következetesen az antikapitalista és antifasiszta harc jelszavához, s nem is volt képes az erőket tömöríteni, ezért tekintélye fokozatosan csökkent. A kapitalizmus, illetve a faszizmus elleni harc igazi képviselőit a tömegek egyre inkább a kommunista és forradalmi munkásmozgalomban találták meg. Tagjai ugyanis szintén azt a nézetet vallották, hogy a demokratizálódásért folyó zavartalan harc kibontakozásához meg kell őrizni a jugoszláv népek közösségét.

A kommunista mozgalom által vezetett proletártömegek újra gazdasági és politikai akciókat kezdeményeztek. A kommunista mozgalom tudta, hogy a forradalmi tett egyik legfontosabb feltétele adva van: kialakult az erős kispolgári demokratikus mozgalom, amely elfogadta az antifasiszta, illetve az ország demokratizálódásáért folyó harcot, tehát objektíve a munkásmozgalom szövetségese, amennyiben a munkásmozgalom akcióegysége megvalósul, és képes lesz a fasiszta veszély elhárítására. A sovinizmus, a nemzeti gyűlölet és az egyenlőtlenség elleni harc volt a feladat az összes antifasiszta, forradalmi demokratikus erő, tehát a munkás-paraszt szövetség megekötése közben.

A szövetségi rendszerű burzsoá Jugoszláviában kialakítandó autonóm Vajdaságért folyó küzdelem igazi történelmi harc lett Vajdaság minden dolgozó rétege, s külön a mellőzött értelmiség meg a kispolgárság jelentős része előtt is. A vajdasági autonomista mozgalom kezdetben burzsoá vezetésű volt, s aktivistái a veszélyeztetett és elszegényedő rétegekből kerültek ki. A parasztság, a kisiparosok, a kiskereskedők és az értelmiség jelentős része, s főként a jugoszláv kapitalista társadalmon kilátástalansága miatt veszélyeztetett ifjúság vett részt a vajdasági autonomista mozgalomban, amely kezdetben túlnyomórészt szerb volt. Azonban hamarosan csatlakozott hozzá a német lakosság, a szlovákság meg a magyarság jelentős része, főleg Bácskában. A Vajdaság autonómiájáért folyó harc súlypontja a kispolgári vajdasági mozgalomról áttevődött a munkásmozgalomba, mivel a Jugoszláv Kommunista Párt elfogadta A VAJDASÁGIAKNAK VAJDASÁGOT! jelszót. (A párt a föderalizmust támogatta.) Ekkor az autonomista mozgalom már nem volt szerb, paraszti és kispolgári jellegű. A kommunista mozgalom ezenkívül egyre inkább

érezte hatását falun is, elősegítette a mezőgazdasági munkásság szakszervezeteinek kibontakozását, kiterjesztette az együttműködést a földműves baloldal követőire, s kitartóan kereste a kapcsolatot a vajdasági mozgalom vezető polgári képviselőivel. A kommunista mozgalom 1935-ben és 1936-ban egész sztrájkhullámot indított, nem jelentéktelen hatást fejtett ki az ifjúsági mozgalom által, s kezdeményező bizottságok alakításával igyekezett előmozdítani a Munkások Egységpártjának és a Népfrontnak a megalakítását. A párt az autonomista mozgalmat a demokráciáért és a dolgozó rétegek érdekeiért folyó harc eszközüvé igyekezett tenni. A harc pedig az agrárreform revíziójáért, az agrárváltság következményeinek enyhítéséért, a munkásosztály nehéz gazdasági helyzetének javításáért és elsősorban a nagyszerb hegemonia megszüntetéséért meg a központosított államberendezés megváltoztatásáért folyt. A kommunista mozgalom elérte, hogy az ellenzéki polgári mozgalmak gyakorlatilag egyenrangú félnek ismerték el a föderalizmusért folyó harcban. 1936 októberében az akcióegységbe tömörült vajdasági munkásmozgalom képviselői formális egyezményt kötöttek a polgári vajdasági mozgalom vezetőivel. A munkásmozgalom akcióegysége csak néhány nappal előbb jött létre, és a kispolgári demokráciával kötendő szövetségének létrehozásával egyidőben folyt.

A baloldaliak (kommunisták) és a szociáldemokraták munkásmozgalmon belüli megegyezése és a polgári vajdasági mozgalommal kialakult szövetségük azt bizonyítja, hogy a JKP-nek a Vajdaság autonómiájáért folyó harcban sajátos formában sikerült létrehoznia az akcióegységbe tömörült munkásosztály és a parasztság harcos, forradalmi szövetségét. Az autonomista mozgalom tömegbázisa tehát nagyobb lett, minőségileg megváltozott: a szövetség pillanatában nemcsak a dolgozó parasztság egy részének, a kisiparosoknak és kiskereskedőknek valamint az értelmiség egy részének mozgalma, tehát a vajdasági nép demokratikus és antifasiszta elkötelezettségű társadalmi erőinek mozgalma volt már, hanem a munkásosztályé is. Legfőbb mozgatóereje hamarosan az osztályharcos, akcióegységbe tömörült munkásosztály lett, amelynek élcsapata a Jugoszláv Kommunista Párt volt. A kommunisták hatására az autonomista mozgalom kiszélesedett, s a kispolgári, kiegyezésre kész vajdasági mozgalom kezdett átalakulni forradalmi demokratikus, osztályharcos mozgalommá, amely a nagyszerb burzsoázia, az állami centralizmus és a burzsoázia unitarista ideológiája ellen harcolt.

A Jugoszláv Kommunista Párt vajdasági szervezeteinek és vezetőségének 1935—36. évi felújítása és kapcsolatteremtése szervesen összefüggött a munkásszakszervezetek akcióegységének megteremtésében elért sikerekkel, az eredményes sztrájkokkal, valamint a munkások egységpártját szorgalmazó kezdeményező bizottságok tevékenységének sikereivel. Ebben az időben épült ki az antifasiszta Népfront által a munkásosztály és a parasztság szövetsége is. A JKP vajdasági szervezetének 1936 végén bekövetkezett lebukása ideiglenesen gyengítette a párt és a munkásmozga-

lom hatását és helyzetét az autonomista mozgalomban. A szociáldemokrata Jugoszláv Egyesült Munkásszakszervezetek Szövetségének (URSSJ) 1937-ben megtartott területi értekezletén a baloldaliak többségben voltak, de a soraikban bekövetkezett áruulás lehetővé tette a szociáldemokratáknak, hogy kezükben tartásuk az URSSJ területi vezetését. Káros hatással volt a mozgalomra az ifjúsági mozgalom 1937 októberi betiltása és feloszlata is. Ugyanezen év áprilisában alkották meg a minimális napibérekéről szóló törvényt, válaszként az 1935—36-os nagy sztrájkhullámra. Az 1937. és a későbbi évek eseményei megváltoztatták az osztályharc kibontakozásának körülményeit, valamint az osztályharcos erők fejlődését és megoszlását. A háborús összetűzéssé alakuló európai politikai viszonyok kielezték és elmélyítették Jugoszláviában és Vajdaságban a nemzeti ellentétet.

Szemmel látható, hogy 1935-től a burzsoá Jugoszlávia demokratizálásért folyó harc egyre szorosabban összefonódik a békeharccal és a legreakciósabb burzsoá erők háborús fenyegetései elleni küzdelemmel. A burzsoá Jugoszlávia politikai életében demokratikus változásokat akaró mozgalmak természetesen azt is követelték, hogy a kormány a külpolitikában újra együttműködjön a nyugati burzsoá demokráciákkal, hogy elismerje a Szovjetuniót és lépjen vele diplomáciai viszonyra. 1937-től kezdve a pártdokumentumokban fontos feladat, hogy a kommunisták forradalmi demokratikus tömegmozgalmat alakítsanak ki, s hogy alkalmazzák a tömegharc eszközeit. A forradalmi demokratikus tömegmozgalom kiépítésének stratégiája és taktikája szempontjából csak alulról lehetett kezdeményezni, mivel az utolsó lehetősége is megszűnt annak, hogy a kispolgári demokrácia vezetése jugoszláv viszonylatban is elfogadja a Jugoszláv Kommunista Párttal való együttműködést a burzsoá Jugoszlávia demokratizálásáért folyó harcban.

Az 1936 végén történt lebukás után a haladó ifjúság akcióival fejtettek ki tevékenységet a kommunisták a kispolgári tömegek között. Az erről szóló dokumentumok meggyőzően mutatnak rá arra, hogy a középosztály, illetve a kispolgárság és a proletariátus helyzete állandóan rosszabbodik, s ezenkívül történelmi érdekeik is fedik egymást. A dokumentumokból kiolvasható az is, hogy a gyakorlatban le kell győzni az egyre erősödő imperialista és nemzeti frontokat, amelyeket a fasizmus és más reakciós burzsoá elemek teremtenek, hogy ezáltal lehetetlenné tegyék a társadalom demokratizálásáért vívott harcot.

1938 és 1939 folyamán széles körű propagandát fejtett ki a kezdeményező bizottság a dolgozó nép pártjának megalakításáért. Bácska, Bánát és Szerémség több helységében helyi kezdeményező bizottságok alakultak és tevékenykedtek. A dolgozó nép pártjának lapja is volt, amely magyar nyelven jelent meg, rövid ideig pedig szerben is. Az 1938 decemberében megtartott képviselőházi választásokban a dolgozó nép pártja együtt indult a vajdasági mozgalommal, amelynek végrehajtó bizottságában helyet kapott a dolgozó nép pártjának egyik képviselője is. Ez az az idő,

amikor — tágabb értelemben véve — sor került az autonomista mozgalom erőviszonyainak felmérésére, mikor a JKP Vajdaságban megszerezte a vezető szerepet az autonomista mozgalomban, vagyis ő lett a vezető párt. Minderre 1939 folyamán került sor, amikor megalakult a Horvát Bánság. A második világháború kezdetétől a párt erősödött. Az események hatására a vajdasági mozgalom kispolgári vezetői nem vállalták a mozgalom politikáját. A vajdasági kommunista mozgalom erőfeszítéseket tett, hogy fönntartsa az autonomista mozgalmat, hogy folytassa és kibővítsa az ország demokratizálásáért vívott harcot, a körülmények azonban olyan kedvezőtlenek és bonyolultak voltak, hogy a pártnak el kellett állnia a dolgozó nép pártjának, azaz a munkásosztály és a parasztság szövetségét összefogó szervezetnek a megalakításától. Ezzel kapcsolatban figyelemre méltó az a jelenség, hogy a vajdasági mozgalom földműves baloldalához tartozó középrétegek is csatlakoznak a kommunista mozgalomhoz. A JKP vezető szerepét eredményező folyamat a forradalmi demokratikus mozgalomban megszerzett egyenrangú fegyvertársi pozíciótól kezdődött, amely az 1936. évi megegyezésekkel jött létre, s amelyet a dolgozó nép pártjának és a vajdasági mozgalomnak az 1938 decemberében tartott képviselőházi választásokon való közös indulása erősített meg. A JKP feltörése sajátos az egész jugoszláv társadalomban. A vajdasági polgári ellenzéki politikai pártok és csoportosulások felhagytak a föderális államberendezés, illetve Vajdaság autonómiájának követelésével, s ezzel végül is nem bizonyultak demokratikus irányzatúaknak. Az osztályharcos erők megoszlása tehát sokkal világosabbá és logikusabbá vált.

A vajdasági ifjúság (amely mögött a JKP állt) és a dolgozó nép pártja kezdeményező bizottságának dokumentumai azt bizonyítják, hogy a JKP bizonyos mértékben legalizálódott. Erre a jelentős momentumra nem kerülhetett volna sor a demokratikus szemléletű tömegek és a JKP egysege és akcióegysége nélkül. Nyilvánvaló tehát, hogy ebben az időben a kommunista mozgalom és a népfrontszellem erősödött.

Tízéves kitarató és nehéz munka után a pártnak sikerült elérnie, hogy 1939 és 1940 folyamán Vajdaságban termelői pártsejteket szervezzen, a területieket pedig szakmai alapra helyezze. Az eredmény nem volt nagy, mégis jelentős. A párt eszmei-politikai szintjéhez megfelelő szervezeti felépítés is járult, hogy a JKP valóban vállalhatta a forradalom élcsapatának szerepét, mivel a pártszervezeti rendszer olyan eredményesen bővült Vajdaságban, mint régebben soha.

Bár a tagság nemzeti és szociális összetétele nem volt a legkedvezőbb, mégis a párt vajdasági szervezési és politikai munkájában érvényesülő jórészt kedvező irányzatok eredménye és kifejezése volt. A JKP 1940 végén megtartott VI. tartományi értekezletén megállapították, hogy a tagság között elég sok a szerb és horvát. Magyar (a tagság mintegy 30 százaléka), szlovák, német alig, román pedig gyakorlatilag egyáltalán

nem volt. A szociális felmérés viszont a kisipari munkásság és kispasztság jelentős részvételét mutatta.

A vajdasági kommunista mozgalom kedvező szervezési és politikai térhódításával szemben kedvezőtlen irányzatok is mutatkoztak a forradalmi demokratikus tömegmozgalom, illetve az antifasiszta népfrentmozgalom kibontakozásában.

Nyilvánvaló, hogy a termelői és szakmai pártsejtek megalakítása kapcsolatban volt a Jugoszláv Egyesült Munkásszakszervezetek Szövetségének alapszervezeteiben és a hat helyi szakmaközi bizottságában kifejtett kommunista hatással. A kapcsolat megmutatkozott az egyre gyakoribbá váló sztrájkokban is, amelyeket főként a kommunisták szerveztek és bojnyítottak le. Jó példa erre az 1940-ben Sremska Mitrovicán megszervezett éhínség- és drágaságellenes sztrájkok és tüntetések. A szervezett munkásság létszáma azonban jelentősen csökkent. 1936-ban 6638 tagja volt a Jugoszláv Egyesült Munkásszakszervezetek Szövetségének, vagyis az ipari és kisipari munkásság mintegy 6 százaléka; 1938 végén viszont 4369-re csökkent az URSSJ tagságának létszáma, ami a munkásság létszámának 4 százaléka volt. 1940-ben sem változott a helyzet. A Mezőgazdasági Munkásság Szövetsége, amely főleg a magyar föld nélküli parasztok szervezete volt, szinte teljesen széthullott, bár 1936—1937-ben 23 734 tagja volt. Az URSSJ területi vezetése hatósági nyomással és üldözéssel magyarázta a jelenséget, s ezzel kapcsolatban kiemelte, hogy a támadásnak kevésbé tudnak ellenállni a nemzetiségi kisebbségekhez tartozó munkások és alkalmazottak. A szociáldemokraták álláspontja a sztrájkhangulattal és a munkásmozgalommal kapcsolatban — az URSSJ-ben kifejtett álláspontjuk —, ugyancsak hozzájárult ehhez a jelenséghez, amely egyben rámutat a vajdasági munkásszakszervezetek egységének és akcióegységének igazi mértékére is. Ennek fényében igen fontosnak tűnik előttünk az a tény, amelyre rámutattak a SKOJ V. és a JKP VI. tartományi értekezletének dokumentumai. Hangsúlyozzák, hogy a kommunista mozgalomnak Vajdaságban nincs elég felkészült, képzett kádere, elsősorban hiányzanak a munkásifjúság, illetve az ipari proletariátus soraiból. A JKP tartományi értekezletének jelentése ezenkívül azt is kiemeli, hogy a kommunisták körében ellenállás mutatkozik a szakszervezeti munkával szemben. Jellemző tény, hogy az ellenszegülőök a szakszervezeti munkában való részvétel „lehetetlenségét” — többek között — a vállalatok sok nemzetiségével is igazolni igyekeztek. A munkásmozgalomban jelen volt tehát a kispolgári patriotizmus (sovinizmus).

Az egyre élesebb és mélyebb nemzeti ellentétek megnehezítették a kommunista mozgalomnak, hogy hasson a munkásosztályra és közép-
rétegekre. Meggyőző bizonyítékokat találunk ezzel kapcsolatban a JKP és a SKOJ említett tartományi értekezleteinek dokumentumaiban is. A SKOJ V. tartományi értekezletének határozatai megállapítják, hogy az ifjúság politikai akcióinak végrehajtásában vannak bizonyos eredmények, de hiányosságok is. Az értekezleten azonban elmondták, hogy az ered-

mények nem annyira a SKOJ tevékenységének eredményei, hanem inkább a világban és az országban uralkodó helyzet alakulásának következményei: „Saját nehéz helyzetének hatására, az imperialista háború borzalmi, a bizonytalan jövő, a nyomor, a munkanélküliség, az éhínség, a politikai és szociális jogfosztottság hatására a vajdasági ifjúság belátta, hogy az ilyen társadalmi rendszertől nem várhat semmi jót, legfeljebb az amúgy is kilátástalan helyzet romlását. Az ifjúság rájött, hogy két világ áll előtte: a kapitalizmus, amely tönkreteszi ifjúságát, és a szocializmus, amely jövőt, boldogságot, békét és munkát jelent. Fontos eredménynek számít, hogy az ifjúság a Szovjetunióra tekintett. Hiba azonban, hogy túlnyomó többségük nem ismeri az utat, amelyen haladva teljesítheti vágyait, és hogy még mindig lehetőségük van az ifjúság- és népellenes mozgalmaknak (ez különösen a kisebbségekre vonatkozik) arra, hogy az ifjúság körében garázdálkodhassanak és hogy hazugságaikkal elszédítsék őket.”

A párthatározat még kritikusan mérte fel a JKP szervezeteinek és vezetőségének tevékenységében mutatkozó hiányosságokat. A határozat szerint a JKP vajdasági tevékenységének belső eszmei-politikai és szervezeti körülményei rendezésében jelentős eredmények születtek, ettől függetlenül azonban a párt nem vált Vajdaságban a tömegek és a forradalmi demokratikus mozgalom élcsapatává. A határozat egyik tétele rámutat arra, hogy a JKP vajdasági vezetősége talán túlságosan leszűkítve tekint, túlnyomórészt a saját gyengeségeire, s emellett nem látja elég tisztán saját objektív helyzetét az osztályharcos erők fejlődésében és megoszlásában. A tétel, amelyben felsorolják a pártszervezetek és pártvezetőségek gyenge oldalait, így hangzik:

„... az értekezlet rámutat számos hiányosságra is: nem megfelelő mértékű a munkásosztály soraiban kifejtett agitáció és propaganda, különösen a széles néprétegek köreiben, aminek az a következménye, hogy a párt nem lett a munkásosztály képviselője, és a dolgozó nép harcának élcsapata; a tartományi bizottság nem eléggé aktív könyvkiadásban, különösen kevés irodalom jelenik meg németül, magyarul és szlovákul; nem jók a kapcsolatok a vajdasági népek nemzeti felszabadító mozgalomával, s egyáltalán nem kielégítő a németek, magyarok, szlovákok és románok körében végzett pártmunka, ami lehetővé tette, hogy gyökeret eresszen a magyar revizionizmus és a német nácizmus; sor került nagyszámú vegyes és kevés vállalati pártsejt megalakítására; kevés a kezdeményezés a fórumokban és az alapszervezetekben; rendszertelen a szakirodalom és az anyagok feldolgozása, és különösen sok hiányosság tapasztalható a pénzügy intézésében.”

A vajdasági kommunisták helyes álláspontot foglaltak el az agrár- és a nemzeti kérdésben, de a nemzeti ellentétek gyakorlati megoldásában lemaradtak. A JKP Vajdaságban tulajdonképpen kiszélesítette társadalmi alapját, de az egyre tömegesebb társadalmi alap megváltoztatta nemzeti színezetét. Ez részben fordított értékét jelentette annak az állapotnak,

amikor a munkásmozgalom kommunista szárnyában főleg magyar proletárok tevékenykedtek. A különbség és a haladás az volt, hogy ebben az időben a népfrontmozgalomban túlnyomórészt szlaveno-szerb, antifasiszta szemléletű kisbirtokosok, s főként a parasztok vettek részt. A JKP tevékenységét kezdetben a burzsoá Jugoszlávia szétbomlasztásának politikája határozta meg, ebben az időben viszont a burzsoá Jugoszlávia határainak megőrzését jelölte ki célul a párt, mivel a határok sérthetlenségét az ország demokratikus átalakítása és az osztályharc további eredményes folytatása fontos feltételének tartotta. Az antifasiszta népfrontmozgalom szociális alapjának efféle nemzeti körülhatároltságában rejtett ereje és rejtettek gyengeségei is, s nagymértékben ez a nemzeti korlátozottság befolyásolta a megszállók elleni fegyveres népfelszabadító harc egyetlen és sajátos kibontakozását is.

*

Az az út, amelyet a Jugoszláv Kommunista Párt megtett a proletár egységfront, valamint a munkásosztály és a parasztság szövetsége stratégiájának és taktikájának megalapozásától Vajdaság munkásosztálya, nemzeti és nemzetiségi nemzeti felszabadító és osztályharcának vezetőség és a vezető szerep gyakorlati megszerzéséig, az agrár- és nemzeti kérdés tisztázásán, valamint a frakciók és a legális szociáldemokraták meg törekvésük elleni harccal valósult meg. A JKP a proletár egységfront taktikáját valójában a fasiszmus elleni harc körülményei között volt képes alkalmazni, amikor befejezéséhez közeledett eszmei-politikai megszilárdulása, és amikor erős káderekkel rendelkező párttá kezdett válni. Ugyanakkor a proletárok és a kisbirtokosok tudata is fejlődött. Egyre nagyobb részük csatlakozott a JKP-hoz, a munkásosztály élcsapatához, amely taktikájában a nemzeti kérdés megoldására helyezte a hangsúlyt. Figyelmét a nemzeti kérdésre összpontosítva a párt ezzel a módszerrel harcolt az osztályharc viszonylag zavartalan és független fejlődésének biztosításáért a proletáregység, valamint a szervezett munkásosztály és a parasztság szövetségének érdekében.

Miután elvileg rámutatott arra, hogy a jugoszláv burzsoázia nem képes már képviselni és megvalósítani a nemzeti, illetve társadalmi érdekeket, a JKP maga lépett fel a néptömegek képviseletében, és vezette harcba őket a társadalmi és nemzeti érdekek valóra váltásáért. A fenti érdekekért folyó harc első követelése a föderalizmus, vagyis a burzsoá Jugoszlávia szövetségi alapon történő átalakítása.

„Csak a fejlett polgári demokrácia viszonyai között kerülhet sor döntő összecsapásra a proletariátus és a burzsoázia között” — írta Lenin a polgári demokratikus köztársaság kialakulásának feltételeiről. A nemzetközi viszonyok azonban úgy alakultak, hogy a jugoszláv demokratikus forradalom — amely egyben a polgári demokratikus forradalom végét és a szocialista forradalom (hatalomátvétel) kezdetét jelentette — szükség-

szerűen a demokratikus és reakciós erők nemzetközi fegyveres összecsapásának részeként játszódott le.

A Jugoszláv Kommunista Párt elszánt küzdelmet folytatott a nemzetek és nemzetiségek nemzeti felszabadító mozgalmaiban áskálódó imperialista erők uralma ellen, s e mozgalmaknak a forradalmi munkásmozgalom harcához való csatlakozását szorgalmazta. A párt a nemzeti felszabadító mozgalmak számára a nemzeti egyenjogúságért folyó harc igazi irányát jelölte ki, azt hangoztatva, hogy az osztályérdekek megkövetelik az ország demokratikus és föderatív átszervezését az osztályharc szabadabb kibontakozása érdekében. Az ország föderatív átalakításáért, illetve Vajdaság autonómiájáért folyó harc során — 1936 végéig — kialakult a soknemzetiségű munkásosztály egységfrontja, amilyen a gyakorlatban, korábban ezen a szinten nem valósult meg. Létrejött a szövetség a parasztsággal és az összes nemzethez tartozó, függőségi viszonyú társadalmi rétegek demokratikus erőivel. A munkástömegek egyre tudatosabban vallották a nemzeti egyenjogúság megvalósításának szükségességét, s egyre inkább a Jugoszláv Kommunista Párt felé fordultak, támogatták a demokratikus erők összefogásának politikáját az ország függetlenségének megvédése érdekében, valamint Jugoszlávia hadbalépése ellen a fasiszta, illetve az imperialista erők oldalán. Ezek a viszonyok adták a Népfront alulról kiinduló, további kibontakozásának alapját 1937 után is. Az osztályharc egyre inkább nemzeti felszabadító harccá kezdett átalakulni, a jugoszláv népek független államközösségének megőrzéséért folyó harccá, a demokratikus átalakulásért vezetett zavartalan küzdelem érdekében. Ez az idő az igazi háborús viszonyokra való felkészülés ideje volt.

Vajon az 1937-től kezdődő időszakban megszűnt-e mindaz, ami 1932-től 1936 végéig fontos vívmányt jelentett? Megszakadt-e vajon a munkásosztály nemzeti elszigetelődése és egyáltalán a nemzeti összetűzések elleni harc, illetve a munkásosztály többségének és a parasztságnak felzárkózási folyamata a kommunista mozgalom mögött? Nem. Csupán a társadalmi fejlődés határozta meg az erők megoszlását az osztályharcban, egy meghatározott soknemzetiségű közegben. A forradalmi munkásosztályra háruló feladat, hogy védje egy meghatározott, soknemzetiségű közösség integritását, illetve önálló belső fejlődését, hatott oda, hogy az osztályharc oroszlánrésze nemzeti színezetű proletártömeg és demokratikus irányvételű kisbirtokos tömegnek jutott. Nem jelentett ez semmiféle kiváltságot, csupán megnövekedett felelősséget a kommunista és forradalmi munkásmozgalomért (mivel bizonyos mértékben egyfajta „nemzeti” büszkeséget ébresztett, és az állam integritásának védelme kapcsán „gyanút” az „ellenséges” nemzetiségű osztályharcos társával szemben). Ezek egyben nehezebb és összetettebb feltételei voltak a kommunista és forradalmi munkásmozgalom forradalmi tevékenységének. A társadalmi fejlődés azonban ugyanakkor valóban internacionálissá változtatta az osztályharcot, legfontosabb és közvetlen feladatául jelölve ki a faszizmus elleni küzdelmet.

Rezime

Izgradnja saveza radničke klase i seljaštva u Vojvodini od 1929. do 1941. godine

— razvoj revolucionarno-demokratskog masovnog pokreta —

Ovim radom autor nastoji da celovito sagleda razvoj odnosa snaga u klasnoj borbi na teritoriji današnje Vojvodine u označenom periodu. U pitanju je veoma složen proces u kome KPJ nastoji da ostvari ulogu nacionalnog hegemonu u borbi protiv kapitala i buržoaske reakcije, da izgradi akciono jedinstvo u pocepanom radničkom pokretu, da na toj osnovi izgradi snažan revolucionarno-demokratski pokret, usmeravajući ga ujedno na put borbe za diktaturu proletarijata. Polazeći od Lenjinove strategije i taktike klasne borbe u uslovima održanja i razvoja prve proleterske države u kapitalističkom okruženju i delovanja Komunističke internacionale, autor ukazuje na glavne momente u razvoju jedinstvenog proleterskog fronta i saveza radničke klase sa seljaštvom, odnosno sa svim srednjim društvenim slojevima u Vojvodini. To su ustvari momenti periodizacije tog razvoja u Vojvodini.

Počevši od uspostavljanja šestojanuarske diktature 1929. godine, kada se odnos klasnih snaga pomera u korist kapitala i buržoaske reakcije, označena su tri značajna momenta i kvaliteta u daljem razvoju klasnih snaga. To je, prvo, momenat kada se dešava promena smera u razvoju klasnih snaga u korist revolucionarno-demokratskog tabora; drugo, momenat kada KPJ u Vojvodini postiže da biva javno priznata i prihvaćena za ravnopravnog političkog subjekta u razvijanju revolucionarno-demokratskog pokreta; i treće, to je momenat kada KPJ objektivno stiže poziciju nacionalnog hegemonu, jedine i stvarne avangarde i graditelja revolucionarno-demokratskog pokreta. Ta tri momenta su ujedno momenti stalnog, ali svojevrsnog jačanja revolucionarno-demokratskog pokreta u Vojvodini, koji se u konkretnim istorijskim okolnostima razvio kao antifašistički narodnofrontovski pokret. Prateći suštinsku liniju njegovog razvoja, autor je osobito ukazao na ulogu stava i prakse KPJ prema agrarnom i nacionalnom pitanju, takođe na značaj borbe za autonomiju Vojvodine u njegovoj izgradnji.

Summary

The Development of the Working Class Union and Peasantry in Vojvodina from 1929 to 1941

— the development of revolutionary-democratic mass movement —

In this paper the author tries to analyze the development of the relationship of forces in the class struggle on the territory of today's Vojvodina in the given period. It is the question of a very complex process in which the Communist Party of Yugoslavia tries to get the role of national leader in the fight against

capital and middle-class reaction, to build up a strong revolutionary-democratic movement on that basis, directing it towards the fight for the dictatorship of the proletariat. Starting from Lenin's strategy and tactics of class struggle under the conditions of the development of the first proletarian state in capitalistic circumstances and the actions of the Communist International, the author points out the main moments in the development of a unique proletarian front and the union of the working class and peasantry, that is, with all middle social strata in Vojvodina. Those are actually the moments of periodisation of that development in Vojvodina.

Starting with the accomplishment of the dictatorship of January 6th 1929, when the relationship of class forces was moved in favour of the capital and middle-class reaction, three important moments were marked in the later development of class forces. First, the moment when the change of direction in the development of class forces took place in favour of the revolutionary-democratic community, second, the moment when the Communist Party of Yugoslavia in Vojvodina succeeded in being publicly recognized and accepted for equal political subject in the development of the revolutionary-democratic movement, and third, the moment when the Communist Party of Yugoslavia objectively got the position of national leader, the only really vanguard builder of revolutionary-democratic movement. These three moments were also the moments of constant but characteristic strengthening of revolutionary-democratic movement in Vojvodina which in concrete historical circumstances developed into an antifascistic national front movement. Following the essential line of its development, the author especially points out the role of viewpoint and practice of the Communist Party of Yugoslavia in agrarian and national problem, and also the importance of the fight for the autonomy of Vojvodina and its development.